

Motion

1978/79:544

av Mats Hellström m. fl.
om den framtida råvarutillgången

Den olje- och råvarukris som kulminerade under år 1973 ledde till en rad initiativ av den svenska regeringen bl a. för att åstadkomma en bättre oljeberedskap. Råvarukrisen behandlades också i riksdagen i skilda sammanhang. Bl. a. föreslogs i motionen 1974:1497 att en inventering skulle göras av råvarubehovet på alla de områden som var vitala för svensk sysselsättning, produktion och export, liksom en genomgång av de internationella initiativen var nödvändiga för att finna lösningar av råvaruutnyttjandet som tillgodosåg både producentländernas krav på rimliga och stabila priser och konsumentländernas intressen av en kontinuerlig råvarutillgång. I riksdagsbeslutet hänvisades bl. a. till möjligheten att bevaka detta område genom det arbete som bedrevs inom sekretariatet för framtidsstudier. Framtidsstudiesekretariatet påbörjade under år 1975 ett projekt inom området resurser och råvaror. Detta projekt avgav därefter en rad rapporter om råvarufrågorna från skilda utgångspunkter. Under 1977 avgavs en slutrapport Resurserna, samhället och framtiden med en rad rekommendationer om hur man i Sverige skall kunna åstadkomma en bättre framförhållning inför tänkbara framtida råvarukriser.

Regeringen har emellertid härefter inte tagit några initiativ för att bygga upp en krisberedskap av det slag som diskuteras i framtidsstudien om råvarorna. Möjligen är det så att perspektivet med en *råvarubrist* kommit i bakgrunden under den djupa internationella ekonomiska kris som rått under 1970-talets andra hälft med låg aktivitet i ekonomierna. Underutnyttjande av kapaciteten har i stället varit en dominerande fråga. I själva verket torde emellertid just den långvariga internationella lågkonjunkturen kunna *öka* risken för en framtida brist på en rad råvaror. Ett av lågkonjunktorens kännetecken är ju den dåliga investeringsaktiviteten bl. a. på råvaruområdet. Alltför lite av prospektering, investeringar i råvaruutvinning etc. har vidtagits under denna period. Vid en framtida högre aktivitet i ekonomierna kan sålunda drastiska prishöjningar och bristsituationer uppstå snabbare än vi tidigare varit vana vid. Därigenom skulle en konjunkturuppgång också mycket snabbt kunna vända i en ny nedgång. Det är sålunda utomordentligt angeläget att regeringen nu i tid förbereder en politik för framförhållning med de nödvändiga råvaruresurserna för svensk produktion och sysselsättning.

En av de *slutsatser* som dras i framtidsstudien är att under tiden fram till sekelskiftet, år 2 000, kommer inte jordens fysiska tillgångar att utgöra någon begränsning av möjligheten till tillräckliga uttag av icke-energiråvaror. Inte

heller på mycket lång sikt kommer de fysiska tillgångarna att utgöra en begränsning i fråga om många av de avgörande icke-förnyelsebara råvarorna. Det är enligt framtidsstudien snarare tillgången på energi för bearbetningen än tillgången på själva mineralen som utgör den viktigaste potentiella begränsningen i fråga om de metaller och andra ämnen som på mycket lång sikt kan behövas som bas för civilisationen, t. ex. järn, aluminium, magnesium och kisel.

Snarare tycks det vara så – till skillnad från allmänna föreställningar i Sverige – att gränserna för den fysiska tillgången kommer att uppträda tidigare för de förnyelsebara råvarorna, särskilt fisk och skog. I fråga om produktionen av livsmedel är visserligen de flesta experter överens om att produktionen kan mångdubblas – om hänsyn enbart tas till de fysiska begränsningarna. Optimistiska forskare finner gränsen på lång sikt för det fysiska uttaget av livsmedel ligga på en nivå som motsvarar nuvarande i-landsstandard för mellan 30 och 60 miljarder människor. Slutsatsen för förnyelsebara råvaror som helhet är emellertid de politiska och sociala gränserna. Politisk vilja, fördelningen av inkomster och förmögenheter, frågan om ägande och kontroll över land och råvaruresurser är avgörande för var tillvarons gränser kommer att gå.

I detta sammanhang är självfallet kontrollen över energi- och livsmedels-resurserna särskilt väsentlig. Produktionen av dessa råvaror utgör en helt dominerande del av den totala råvaruproduktionen, såväl kvantitativt som om man ser till det ekonomiska värdet. Så t. ex. är produktionen av kol sex gånger så stor som järnproduktionen i världen. Produktionen av spannmål är två och en halv gånger så stor som järnproduktionen. Över såväl livsmedel som vitala delar av energiråvarorna har ett fåtal stora multinationella företag en avgörande kontroll. Koncentrationen av information och teknologi hos dessa privata, internationella storföretag medför självfallet stora inskränkningar i regeringarnas möjligheter att föra en aktiv råvarupolitik. Oljekrisen har givit tydliga exempel på hur bolagen haft ett övertag över informationen som man utnyttjat till att försvara för nationerna att trygga sin oljeförsörjning till rimliga priser.

Om sålunda de fysiska tillgångarna inte utgör ett akut problem för vår generations råvaruförsörjning finns det sålunda i stället en rad politiska, sociala och institutionella och i vissa fall miljömässiga hinder för en råvaruproduktion som är tillräcklig för att täcka angelägna, mänskliga behov. Risken måste bedömas som stor att, inom överskådlig tid, akuta kriser kommer att uppstå för strategiskt viktiga råvaror, genom drastiska prishöjningar, otillräckligt uttag vid given teknik etc. Det är närmast mot denna typ av ekonomiska och politiska kriser som regeringarna måste gardera sig genom planmässig framförhållning. Ett exempel på detta slags krisrisk kan vara den råvarubrist som kan komma att uppstå som en följd av den nuvarande lågkonjunkturen såsom inledningvis berörts ovan. Det gäller i detta sammanhang att i möjligaste mån dels söka garantera tillgång till de

råvaror som är nödvändiga för produktionen i vårt land, dels genom alternativa planer minska råvaruberoendet genom att finna substitut och alternativa produktionsformer, dels att söka sprida riskerna genom att inte ensidigt göra sig beroende av import från vissa begränsade råvarukällor.

Det är angeläget att regeringen snarast bygger upp en framförhållning inför möjliga framtida råvarukriser av den typ som skisserats i framtidsstudien. Det bör understrykas att den nyligen tillsatta statliga resursutredningen i sina direktiv inte har att bevaka denna typ av frågor, utan endast skall diskutera råvarusituationen från miljömässiga utgångspunkter. Detta är i och för sig angeläget. Därutöver måste emellertid inom regeringskansliet göras en genomgång av vilka råvaror som kan anses känsliga i avseenden som ovan berörs. Som analysinstrument kan bl. a. den typ av s. k. råvarukedjor användas som exemplifierats i framtidsstudien. Därefter bör studeras hur Sveriges importberoende för dessa råvaror fördelar sig mellan olika länder. Möjligheten till importspridning av vissa känsliga råvaror bör prövas, t. ex. genom råvaruavtal med enskilda länder. Osäkerheten inför framtiden bör minskas genom att alternativa planer för näringslivet upprättas med utgångspunkt i olika antaganden om tillgång och priser på råvaror.

Man bör pröva förslag om ökad prospektering av vissa mineraler, där nya gruvor öppnas men sedan ev. läggs i "malpåse" så som diskuterats i USA, dvs. reservfyndigheter som endast utnyttjas vid kraftigt stigande priser eller fysisk brist. Planeringen bör, som framtidsstudien hävdar, gälla såväl att utvidga råvarubasen som att spara och ersätta potentiella bristråvaror. En metodiskt genomförd resurssubstitutforskning skulle inriktas på råvaror som kommer att stå till förfoganderikligt även i krislägen, snarare än som nu sker, på i dagsläget billiga råvaror. Exempel ges i framtidsstudien på övergång till att basera petrokemisk industri på cellulosabaserade råvaror, alternativa legeringsmetaller för olika slags stål, utvidgad användning av keramer, ett råvaru- och energisnåljare jordbruk etc.

Denna typ av planering liksom ökad forskning och försök med återvinning har sålunda ett längre gående syfte än den typ av beredskapslagring som f. n. tillämpas för en rad råvaror. Syftet är att kunna möta ekonomiskt-politiska kriser snarare än akuta, fysiska bristsituationer med militär bakgrund. Med en metodik, påminnande om den som anges för energitillförseln i energihushållningspropositionen från år 1975, måste regeringen sålunda ha en löpande bevakning där man initierar forskning, gör inventeringar – även inom det samhällsvetenskapliga området – och åtgärdsprogram för de råvaror som bedöms som känsliga för den svenska folkhushållningen i framtiden.

Med hänvisning till vad som ovan sagts får vi hemställa

att riksdagen hos regeringen begär initiativ för att inom regeringskansliet initiera forskning, och göra inventeringar och åtgärdsprogram för försörjningen med råvaror som är betydelsefulla för

den svenska folkhushållningen i enlighet med vad som i motionen angivits.

Stockholm den 18 januari 1979

MATS HELLSTRÖM (s)

KNUT JOHANSSON (s)

ANNA-GRETA LEIJON (s)

HANS ALSEN (s)

OSKAR LINDKVIST (s)